

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแยกกันอยู่ของคู่สมรสสูงอายุในประเทศไทย

สิทธิชาติ สมตา*, ภูเบศร์ สมุทรจักร และ ศุภธิดา ขวณวัน

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล

วันที่รับบทความ 30 มิถุนายน พ.ศ.2564

วันที่แก้ไขบทความ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2564

วันที่ตอบรับบทความ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2564

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งมีความสำคัญต่อการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และจิตใจระหว่างคู่สมรส รวมถึงเพื่ออธิบายสถานการณ์และความสัมพันธ์ของรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบการอยู่อาศัยที่แตกต่างกัน โดยเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2560 มีจำนวนประชากรตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 26,077 คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การทดสอบไคสแควร์และการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค ผลการวิจัย พบว่าเพศ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัย การมีบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ที่อยู่ของบุตรนอกครัวเรือน และการทำงาน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจแยกกันอยู่ของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรส กล่าวคือ ส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุเพศหญิงที่มีระดับการศึกษามัธยมตอนปลายหรือสูงกว่า อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ไม่ได้ทำงาน รวมถึงการมีบุตรที่อยู่ใกล้ จะทำให้ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสตัดสินใจแยกกันอยู่กับคู่สมรส ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการวิจัยนี้ คือ ขยายอายุการทำงานของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแยกกันอยู่เพื่อให้มีโอกาสการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันยาวนานมากขึ้น อีกทั้งควรมีนโยบายการดูแลและเฝ้าระวังผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ซึ่งอาศัยอยู่คนเดียวตามลำพังและไม่มีผู้ดูแล รวมถึงมาตรการลดหย่อนทางภาษีแก่บุตรในการดูแลผู้สูงอายุควรคำนึงถึงการอยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, รูปแบบการอยู่อาศัย, สถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่

* ผู้รับผิดชอบบทความ: sittichatsomta@gmail.com

Factors Influencing Older Married Couples to Live Apart in Thailand

Sittichat Somta*, Bhubate Samutachak and Sutthida Chuanwan

Institute for Population and Social Research, Mahidol University

Received 30 June 2021

Received in revised 3 July 2021

Accepted 15 July 2021

Abstract

The objective of this study is to investigate factors influencing the living arrangements of married older couples who live apart from, and with their spouse. Living arrangements of married older persons concern the economic, health, and mental dependence between partners. This study employs a quantitative approach applying a series of statistical techniques, i.e., the chi-square test and binary logistics regression on the Elderly Survey 2017, a nationally representative dataset of 26,077 samples by the Thailand National Statistical Office. The results show that gender, education, residential area, living with children in the same household, having a child living nearby, and work status influenced the living apart married older couples. The results revealed that older women with a high school education or higher and living in municipal areas tended to live apart from their spouses despite of married status. Also, being currently unemployed and having children living nearby influence the married older couples to live apart from their children. Suggestions for policy consideration include the extension of the retirement age will help married older couples living apart from spouses to continue being independent and able to support their spouses. In addition, policies for surveillance and care for a married older person living apart from spouse and alone should be established. Furthermore, tax-deductible measures for children taking care of older parents should take living arrangements into consideration for rate differentiation.

Keywords: Older, Living arrangement, Currently married persons living apart

* Corresponding author: sittichatsomta@gmail.com DOI: 10.14456/tujournal.2022.17

บทนำ

รูปแบบการอยู่อาศัยเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว แต่ในปัจจุบันการอาศัยอยู่ร่วมกันของครอบครัวในแบบอุดมคติกำลังถูกท้าทายในสังคมและกระบวนทัศน์นิยมดั้งเดิมของครอบครัว โดยมักจะพบเจอรูปแบบการอยู่อาศัยที่หลากหลาย และการอาศัยอยู่ร่วมกันก่อนแต่งงาน (co-habitation) หรือการอยู่กินกันแต่แยกกันอยู่คนละที่ (living apart together) ของประชากรวัยแรงงาน ซึ่งเป็นเรื่องปกติในสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางด้านการศึกษาและหน้าที่การงาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร แต่สำหรับผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสทั้งที่มีได้มีสถานภาพหย่าร้างนั้น เรามักมองข้ามกันด้วยความเข้าใจที่ว่ามีผู้สูงอายุที่สมรสที่ต้องอยู่ด้วยกันเพื่อเป็นเพื่อนและดูแลกันยามแก่เฒ่า ซึ่งการอาศัยอยู่กับคู่สมรสนั้นในทางมานุษยวิทยาการแพทย์ และสังคมวิทยา มองว่าเป็นผลดีต่อพฤติกรรมทางสุขภาพและสังคมเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่อาศัยอยู่คนเดียว เพราะคู่สมรสสามารถดูแลซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังคอยปรึกษา ให้กำลังใจกันในเวลาที่ต้องการที่พึ่ง รวมถึงการดูแลในระยะเริ่มต้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วย (Sereny & Gu, 2011) การสนับสนุนจากคู่ครองจึงมีความสำคัญในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ (Zhou et al., 2019) หากผู้สูงอายุไม่ได้อยู่กับคู่สมรสและอาศัยอยู่คนเดียวอาจได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสุขภาพทางจิตใจ เช่น ความซึมเศร้า ความสิ้นหวังและความรู้สึกไร้ค่า (Yu, Hou, and Miller, 2018) อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะมีสถานะทางสุขภาพด้อยกว่าและป่วยมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น (Samanta et al., 2015) ซึ่งผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวและไม่มีบุตรนั้น จะมีความเปราะบางมากกว่าผู้สูงอายุในแบบแผนการอยู่อาศัยอื่น ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สภาพจิตใจ และการขาดคนดูแล (Teerawichitchainan, Knodel, & Pothisiri, 2015) ทั้งยังพบว่าผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวมีคะแนนสุขภาพจิตต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ลำพังคนเดียว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554)

จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2560 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแต่คู่สมรสไม่ได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกันมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 3 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด ทั้งนี้จากการศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านมามักให้ความสนใจกับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสด สมรส หม้าย และหย่า และการศึกษาลักษณะครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ครอบคลุมไปถึงสถานภาพความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุ แต่มองข้ามประเด็นรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งยังคงเป็นเหมือนกล่องดำ (black box) ที่ยังขาดการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรส เนื่องจากสถานภาพสมรสกับรูปแบบการอยู่อาศัยเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันแต่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสไม่ได้หมายความว่า จะอยู่ด้วยกันและสามารถช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันได้ทุกคู่สมรสตามความความเข้าใจโดยทั่วไปหรือตามกระบวนการทาง

สังคมที่คาดหวัง และเมื่อถึงคราวแยกกันอยู่ก็ไม่สามารถบ่งบอกถึงรูปแบบการอยู่อาศัยได้อย่างชัดเจน อีกทั้งประชากรกลุ่มนี้ยังไม่ถูกกล่าวถึงมากนักจึงเป็นช่องว่างของการศึกษา ดังนั้น ความสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้มีการนำเสนอในส่วนที่ขาดหายของการศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านมา โดยมุ่งเน้นศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในประเทศไทย เพื่อเสนอรูปแบบความสัมพันธ์และปัจจัยที่มีต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ตลอดจนลดช่องว่างขององค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบต่าง ๆ

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับการเกิดรูปแบบต่าง ๆ ของการอยู่อาศัย 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีเส้นทางชีวิต (life course theory) และทฤษฎีวิวัฏจักรครอบครัว (Family life cycle theory)

ทฤษฎีเส้นทางชีวิตเป็นทฤษฎีหนึ่งที่มีการนำมาวิเคราะห์ในเชิงสังคมวิทยาครอบครัวด้วยการมองเส้นทางชีวิต (life course) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามระยะเวลาที่ผ่านในช่วงชีวิตต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล เช่น การเติบโตจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ การแต่งงาน การมีบุตร การที่บุตรออกจากบ้านไปเพื่อการศึกษาหรือการเข้าสู่ตลาดแรงงาน และการมีคู่ครอง และช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระหว่างบุคคลเมื่อเวลาผ่านไป แนวคิดสำคัญของเส้นทางชีวิต (key life course concepts) ประกอบด้วย 1) วิถีทาง (trajectories) ของบทบาทและประสบการณ์เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนผ่านและการเปลี่ยนแปลงในสถานะหรือบทบาท เช่น การออกจากบ้านของพ่อแม่ และกลายเป็นพ่อแม่เมื่อผ่านการแต่งงาน ขณะที่ 2) การเปลี่ยนผ่าน (transitions) เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสถานะหรือตัวตนทั้งในด้านบุคคลและทางสังคม เป็นการเปิดโอกาสสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การแต่งงานและมีบุตร และ 3) จุดเปลี่ยน (turning points) เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทิศทางชีวิตของแต่ละบุคคล ที่มีผลมาจากหน้าที่การทำงานและการเปลี่ยนแปลงไปของครอบครัว (Elder et al., 2003) ซึ่งจากแนวคิดเส้นทางชีวิตสามารถนำมาอธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านและเหตุการณ์ในชีวิตของบุคคลที่ก้าวเข้าสู่การแต่งงานใช้ชีวิตคู่กันมาอย่างยาวนาน และอาจมีบุตรด้วยกัน จนกระทั่งเมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุแม้สถานภาพสมรสแต่งงานแล้ว แต่ยังมีช่วงเหตุการณ์ที่สำคัญของสามภรรยาไม่ได้อยู่ดูแลซึ่งกันและกันในช่วงเวลาหนึ่ง

อีกหนึ่งแนวคิดที่สามารถนำมาอธิบายรวมด้วยเพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบการอยู่อาศัยมากขึ้น คือ “วัฏจักรชีวิตครอบครัว” (family life cycle) ซึ่งแบ่งลำดับเหตุการณ์สำคัญของสมาชิกในครอบครัวเป็น 6 ลำดับเหตุการณ์ (Carter & McGoldrick, 1989) ได้แก่ 1) การออกจากบ้านของผู้ใหญ่ที่มีสถานะโสด 2) การสร้างครอบครัวผ่านการแต่งงาน 3) ครอบครัวมีการเลี้ยงดูบุตร 4) ครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยหนุ่มสาว 5) บุตรย้ายออกจากครอบครัว และ 6) ครอบครัวดำเนินต่อไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นทำให้วัฏจักรชีวิตครอบครัวในปัจจุบันมีรูปแบบที่นอกเหนือไปจากวัฏจักรทั้ง 6 ขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงานโดยตั้งใจที่จะไม่มีบุตร การที่บุตรย้ายออกไปแล้วแต่หวนกลับมาอาศัยอยู่กับพ่อแม่เนื่องจากสถานะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือการที่พ่อแม่ในวัยชราอยู่แยกกันแม้จะยังมีสถานภาพสมรสเป็นคู่สามีภรรยา ทำให้เกิดช่องว่างทางองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาครอบครัวขึ้น ดังนั้นการศึกษานี้จะขยายภาพรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีโอกาสเกิดขึ้นหลังจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นทำให้เห็นว่า รูปแบบการอยู่อาศัยที่คู่สมรสสูงอายุแยกกันอยู่ยังไม่ได้มีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยที่ดังกล่าว ดังนั้นการศึกษานี้จึงนำทฤษฎีเส้นทางชีวิตและทฤษฎีวัฏจักรครอบครัว เพื่อมาเป็นแนวทางในการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยที่คู่สมรสสูงอายุแยกกันอยู่ในประเทศไทย อีกทั้งเพื่อนำเสนอผลสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในประเทศไทย

อนึ่ง ในการสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของการศึกษานี้มีข้อจำกัดเนื่องจากยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสโดยตรง ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนงานวิจัยที่มีความใกล้เคียง ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการอยู่อาศัยของคู่รักที่มีความสัมพันธ์กันแต่แยกกันอยู่ (Living Apart Together: LAT) โดยเป็นความสัมพันธ์ของคู่รักที่ไม่ใช่ความสัมพันธ์ชั่วคราวหรือไม่เป็นทางการ เป็นที่ยอมรับของคนอื่น ๆ แต่กลับอาศัยอยู่คนละครึ่งเรือน ซึ่งตามวรรณกรรมแล้วเป็นรูปแบบการอยู่อาศัยของคู่ที่ไม่ได้แต่งงานเท่านั้น โดยไม่ได้รวมถึงผู้ที่แต่งงานแล้วแต่แยกกันอยู่คนละครึ่งเรือนกับคู่สมรสของตน (Haskey, 2005) ดังที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์การอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้นคงหรือมีระยะความสัมพันธ์ยาวนานมักพบในผู้สูงอายุ และในกลุ่มคนที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระทางสังคม การเงิน และกลุ่มที่มีการศึกษาสูง (Broese Van Groenou et al., 2019; Regnier-Loilier, 2009) สาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นของปรากฏการณ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้น เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านชีวิต ก่อนจะเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบอยู่ด้วยกันโดยไม่สมรส หรือ สมรส โดยความหมายของความสัมพัทธ์เหล่านี้แตกต่างกันอย่างมากตามปัจจัยของเส้นทางชีวิต (life course) เช่น อายุและความสัมพันธ์ที่ผ่านมา รวมถึงตัวแปรด้านเศรษฐกิจฐานะ เช่น การศึกษา การทำงาน การเงิน และด้านประชากร (Reimondos et al., 2011) รวมถึงการรับผิดชอบต่อความรู้สึกและรักษา

ความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันอย่างลึกซึ้งต่อลูกหรือพ่อแม่ที่เป็นผู้สูงอายุ และญาติพี่น้อง หรือบางคนเลือกรูปแบบการอยู่อาศัยแบบอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ ก่อนที่จะเปลี่ยนผ่านสู่การอยู่ร่วมกันหรือแต่งงาน (Levin, 2004; Haskey, 2005; Broese Van Groenou et al., 2019)

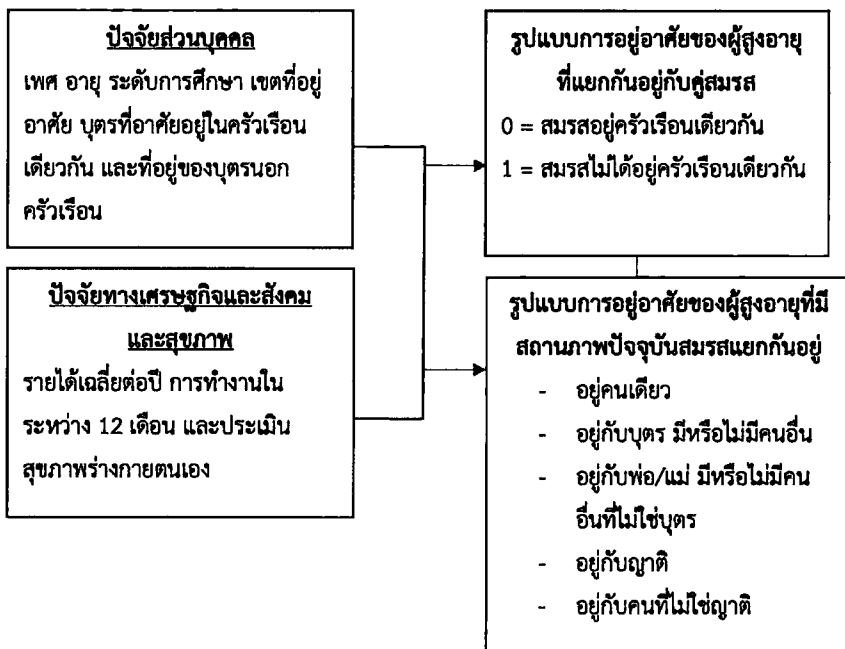
ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้ทบทวนตัวแปรอื่นๆ ที่มีผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัย ได้แก่ เพศ ซึ่งจากการศึกษาของ Karlsson and Borell (2002) และ Upton-Davis (2012) เกี่ยวกับบทบาททางเพศของผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (LAT) ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุหญิงที่มีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระมากกว่าผู้สูงอายุชาย เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่สมดุลในการแบ่งงานกันทำในครัวเรือนและความต้องการไม่เหมือนกัน ในการดูแลสุขภาพของคู่รัก อาจเพราะผู้สูงอายุหญิงมีความต้องการในการดูแลเติมน้อยกว่าผู้สูงอายุชาย (Haskey and Lewis, 2006) ซึ่งเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุหญิงไม่เต็มใจที่จะรับบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ดูแลและแม่บ้านที่แสดงถึงลักษณะของการอยู่ร่วมกัน (cohabitation) และการอยู่ด้วยกันแบบแต่งงาน นอกจากนี้ ในการศึกษาของ การศึกษาของ De Jong Gierveld (2004) เกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ในช่วงบั้นปลายชีวิตและความสัมพันธ์หลังจากการหย่าร้างและหม้าย พบว่า *อายุ* มีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับความตั้งใจที่จะอยู่ร่วมกันของผู้สูงอายุ และยังคงพบว่าผู้สูงอายุยังคงให้ความสำคัญกับรูปแบบการอาศัยที่เป็นอิสระในความสัมพันธ์ที่อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (LAT) นอกจากนี้ พบว่าคู่รักสูงอายุที่มีการอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่มากให้ความสำคัญกับพื้นที่ส่วนตัวและการใช้จ่ายด้านการเงินแยกออกจากกัน (Karlsson & Borell, 2002) อีกทั้ง *ระดับการศึกษา* ยังมีความเกี่ยวข้องกับการพิจารณาเลือกความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ตามทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรระยะที่ 2 (Second Demographic Transition) และบุคคลที่มีการศึกษาสูงอาจถูกมองว่าเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดรูปแบบการอยู่อาศัยใหม่ ๆ อีกทั้งความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่มีโอกาสเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีการศึกษาสูง เนื่องจากบุคคลที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีงานทำซึ่งอาจต้องมีการเดินทางและเคลื่อนย้ายไปทำงานในสถานที่ต่าง ๆ (Haskey and Lewis 2006; Castro-Martin, et al., 2008; Coulter and Hu, 2017; Regnier-Loilier and Vignoli, 2018)

ในการศึกษาของ Lewin (2017) และ Reimondos et al. (2011) พบว่า *การมีงานทำ* ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับความพร้อมทางการเงินเป็นหนึ่งในเหตุผลที่ทำให้ต้องอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่เช่นเดียวกับกลุ่มที่มีการศึกษาสูง *การมีบุตร* เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจอยู่ด้วยกันของพ่อแม่เนื่องจากความรับผิดชอบ หรือคุณประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดจากการที่บุตรอยู่ด้วยกัน (Lewin, 2017; Regnier-Loilier, 2009) นอกจากนี้ ในกลุ่มความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่มีโอกาสน้อยที่จะมีบุตรเมื่อเทียบกับผู้ที่แต่งงานหรืออยู่ร่วมกัน (Reimondos et al., 2011) ซึ่งผู้สูงอายุที่มีบุตรเพิ่มความเป็นที่น่าจะเป็นที่จะมีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ เนื่องจาก

ผู้สูงอายุที่มีบุตรได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุตร (De Jong Gierveld, 2004; Upton-Davis, 2012) รวมทั้ง *เขตการอยู่อาศัย* ก็พบว่ามีอิทธิพลเช่นเดียวกัน โดยที่พบว่าโอกาสในการแต่งงานหรืออยู่ร่วมกันกับการอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้นเกิดขึ้นในเขตเมืองน้อยกว่าในเขตชนบทเนื่องจากผู้คนมีการย้ายออกจากพื้นที่เขตเมืองเพื่อไปอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบชนบทมากขึ้น (Coulter & Hu, 2017) และ *สุขภาพร่างกาย* ผู้สูงอายุที่มีรูปแบบอาศัยอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่อาจมีสุขภาพที่ดีโดยทั่วไป (Upton-Davis, 2012)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี ตลอดจนผลการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาพัฒนาเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดสำหรับตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

- 1) ลักษณะทางประชากร และเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส
- 2) ความใกล้ชิดของบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนมีผลต่อผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส
- 3) สถานะทางสุขภาพที่ดีมีผลต่อผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส

วิธีการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ ประชากร และการเลือกตัวอย่างในการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากโครงการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ครั้งที่ 6 เก็บข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2560 ซึ่งรายงานข้อมูลลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม ภาวะสุขภาพ การเกื้อหนุน ตลอดจนจนลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ฯลฯ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการเมื่อเดือน มิถุนายน - สิงหาคม พ.ศ.2560 เก็บรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนส่วนบุคคลทั่วประเทศ ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ 2 ครั้ง (Stratified Two Stage Sampling) โดยมีการแบ่งชั้นภูมิตามจังหวัด ในแต่ละชั้นภูมิแบ่งออกเป็น 2 ชั้นภูมีย่อย ตามลักษณะการปกครองคือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล ประชากรเป้าหมายคือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีสถานภาพสมรสจำนวน 26,077 คน โดยสามารถแบ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสอยู่กับคู่สมรส จำนวน 24,900 คน และผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแต่แยกกันอยู่กับคู่สมรส จำนวน 1,177 คน ขณะที่สถานภาพสมรสอื่น ๆ อันได้แก่ โสด หม้าย หย่า แยกกันอยู่ และไม่ทราบสถานภาพสมรสนั้นมีจำนวน 15,670 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) การศึกษานี้ได้รับการรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์จากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล หมายเลขการรับรอง COE. No. 2021/03-047

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (binary logistic regression) เพื่อหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ของกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย และความสัมพันธระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบต่าง ๆ กำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05 โดยก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ได้นำตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ร่วมระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเองโดยวิธี Correlation Matrix ก่อน เพื่อทดสอบความสัมพันธ์พหุเชิงเส้น (multicollinearity) ของตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ใช้ศึกษา ด้วยเงื่อนไขว่าระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ ซึ่งปรากฏรายละเอียดในตารางภาคผนวก 1 พบว่า ตัวแปรอิสระแต่ละคู่ไม่มีความสัมพันธ์สูงเกินกว่าเงื่อนไขที่กำหนด จึงสามารถนำตัวแปรอิสระทุกตัวไปใช้วิเคราะห์สถิติการถดถอยโลจิสติกแบบทวิภาคได้อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้จากวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อตรวจสอบว่าปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพเกี่ยวข้องกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ของกลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแปรอิสระแต่ละชุดจะถูกวมเข้ากับแบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาคเพื่อตรวจสอบการแปรผันของตัวแปรตาม

ซึ่งมีแบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยสองแบบสำหรับการวิเคราะห์ แบบจำลองแรกประกอบด้วยปัจจัยทางประชากร แบบจำลองที่สองประกอบด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพ ด้วยโปรแกรม STATA 15.0

ผลการศึกษา

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส

เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสกับตัวแปรอิสระทั้งหมด 9 ตัวแปร ภายใต้ 2 แบบจำลอง ได้แก่ 1) ปัจจัยทางประชากร และ 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพ ซึ่งแต่ละแบบจำลองชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ดังแสดงในตาราง 1

การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกในแบบจำลองที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ปัจจัยทางประชากรกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส พบว่า ปัจจัยที่มีผลในการทำนายโอกาสของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับ คู่สมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษาสูงสุด เขตที่อยู่อาศัย การมีบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และที่อยู่ของบุตรนอกครัวเรือน และเมื่อพิจารณาร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ พบว่า ผลจากการวิเคราะห์ทำให้ยอมรับสมมติฐานทางเลือก (สมมติฐานที่ 1 และที่ 2) ซึ่งสรุปว่าลักษณะทางประชากร มีผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส เช่นเดียวกับความใกล้ชิดของบุตรที่อยู่นอกครัวเรือน มีผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส โดยผลจากการวิเคราะห์ พบว่า ผู้สูงอายุหญิงที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสมีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้สูงอายุชายประมาณ 1.53 เท่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 และผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมตอนปลาย/สูงกว่ามีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียนประมาณ 1.71 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลประมาณ 1.24 เท่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 นอกจากนี้สำหรับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสที่มีบุตรอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันมีโอกาสแยกกันอยู่กับคู่สมรสลดลงร้อยละ 26 เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีบุตรนอกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเดียวกันมีโอกาสแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้ที่ไม่มีการมีบุตรนอกครัวเรือนประมาณ 1.36 เท่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ การที่บุตรอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับผู้สูงอายุสามารถช่วยลดโอกาสของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส ขณะที่การมีบุตรอาศัยอยู่นอกครัวเรือนเพิ่มโอกาสที่จะทำให้ผู้สูงอายุแยกกันอยู่กับคู่สมรส

การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกในแบบจำลองที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ปัจจัยเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส พบว่า เมื่อควบคุมปัจจัยทางประชากร ปัจจัยที่มีผลในการทำนายโอกาสของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การมีงานทำ และเมื่อพิจารณาพร้อมกับปัจจัยอื่น ๆ พบว่า ผลจากการวิเคราะห์ทำให้ยอมรับสมมติฐานทางเลือก (สมมติฐานข้อที่ 1) ซึ่งสรุปว่าลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม มีผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส และยอมรับสมมติฐานหลัก (สมมติฐานข้อที่ 3) ซึ่งสรุปว่าสถานะทางสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ ไม่มีผลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีงานทำจะมีโอกาสที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสลดลงร้อยละ 22 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่ทำงาน กล่าวคือผู้สูงอายุที่มีงานทำจะลดโอกาสของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส

จากการผลวิเคราะห์ พบว่าแบบจำลองที่ 1 สามารถอธิบายความผันแปรของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสได้ร้อยละ 1.4 และเพิ่มขึ้นเมื่อเพิ่มตัวแปรด้านเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพ ในแบบจำลองที่ 2 ทำให้สามารถอธิบายความผันแปรของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสได้ร้อยละ 1.7 ทั้งนี้แม้ผลการวิเคราะห์จะสามารถอธิบายความผันแปรได้ไม่สูงนัก แต่ตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาแสดงความสัมพันธ์กับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้สืบค้นการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัยพบว่า มีงานหลายชิ้นที่รายงานค่าความสามารถในการอธิบายความผันแปรในระดับใกล้เคียงกับงานชิ้นนี้ อาทิ งานวิจัยของ Sereny (2011) และ Lei et al., (2015) เกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในประเทศจีน และการศึกษาของ Turunen et al., (2017) เกี่ยวกับความภาคภูมิใจในตนเองของเด็ก และในรูปแบบการอยู่อาศัยอื่น ๆ

ตาราง 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่กับคู่สมรส

ตัวแปรอิสระ	Model 1		Model 2	
	OR	95% CI	OR	95% CI
ปัจจัยทางประชากร				
เพศ				
ชาย (ref)				
หญิง	1.53***	1.35-1.73	1.50***	1.32-1.70
อายุ				
อายุ 80 ปี ขึ้นไป (ref)				
อายุ 60-69 ปี	1.04	0.81-1.33	1.07	0.83-1.38

ตาราง 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกัน อยู่กับคู่สมรส (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	Model 1		Model 2	
	OR	95% CI	OR	95% CI
ปัจจัยทางประชากร				
อายุ 70-79 ปี	1.05	0.81-1.36	1.06	0.82-1.38
ระดับการศึกษาสูงสุด				
ไม่ได้เรียน (ref)				
ประถมศึกษา	1.03	0.81-1.32	1.03	0.80-1.31
มัธยมตอนต้น	1.34	0.91-1.97	1.26	0.85-1.86
มัธยมตอนปลาย/สูงกว่า	1.71***	1.29-2.28	1.48**	1.10-1.99
เขตที่อยู่อาศัย				
นอกเขตเทศบาล (ref)				
ในเขตเทศบาล	1.24***	1.09-1.41	1.20***	1.06-1.36
บุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน				
ไม่มีบุตร (ref)				
มีบุตร	0.74***	0.65-0.85	0.74***	0.65-0.85
ที่อยู่ของบุตรนอกครัวเรือน				
ไม่มีบุตรนอกครัวเรือน (ref)				
มี อยู่บ้านใกล้กัน/ในเขตเทศบาลเดียวกัน	1.36*	1.06-1.76	1.38*	1.07-1.78
มี อยู่ในจังหวัดเดียวกัน	1.24	0.96-1.62	1.23	0.94-1.60
มี อยู่คนละจังหวัด	1.21	0.94-1.56	1.21	0.94-1.56
มี อยู่ต่างประเทศ	0.53	0.19-1.47	0.50	0.18-1.40
ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพ				
รายได้เฉลี่ยต่อปี				
ต่ำกว่า 10,000 บาท (ref)				
10,000 – 19,999 บาท			0.84	0.64-1.12
20,000 – 29,999 บาท			0.75	0.56-1.01
30,000 บาท ขึ้นไป			1.13	0.89-1.42
การมีงานทำ				
ไม่ทำงาน (ref)				
ทำงาน			0.78***	0.68-0.90

ตาราง 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกัน อยู่กับคู่สมรส (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	Model 1		Model 2	
	OR	95% CI	OR	95% CI
สุขภาพร่างกาย				
สุขภาพไม่ดี (ref)				
สุขภาพดี			1.10	0.96-1.24
Log likelihood	-4474.3218		-4437.9760	
Pseudo R ²	0.014		0.017	
Number of observations	25,199		25,140	

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001

จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกัน อยู่กับคู่สมรส พบว่า เพศ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัย การมีบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ที่อยู่ของบุตรนอกครัวเรือน และการไม่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจแยกกันอยู่ของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรส กล่าวคือ ส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุหญิงที่มีระดับการศึกษาและ รายได้สูงที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล รวมถึงการมีบุตรที่อยู่ใกล้และไม่ทำงาน จะทำให้ผู้สูงอายุที่มี สถานภาพปัจจุบันสมรสตัดสินใจแยกกันอยู่กับคู่สมรสมากขึ้น ซึ่งผลการศึกษานี้จะมีความสำคัญต่อ การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ สุขภาพกายและจิตใจของผู้สูงอายุ

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบต่าง ๆ

เมื่อผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสแล้วนั้นผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีรูปแบบการอยู่อาศัยที่แตกต่าง กัน และได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัย ในรูปแบบต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 2) กล่าวคือ เพศ มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่ สมรสในรูปแบบการอยู่อาศัยต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 พบว่า ผู้สูงอายุที่มี สถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่อาศัยอยู่คนเดียวเป็นผู้สูงอายุเพศชายมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง (ร้อยละ 59.06 ในเพศชาย และร้อยละ 30.82 ในเพศหญิง) และในรูปแบบการอยู่อาศัยอื่น ๆ นั้น ผู้สูงอายุเพศหญิงอาศัยอยู่มากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย โดยเฉพาะในรูปแบบการอยู่อาศัยกับบุตร มีและไม่มีคนอื่น (ร้อยละ 49.76 ในเพศหญิง และร้อยละ 29.89 ในเพศชาย) และอาศัยอยู่กับพ่อ/ แม่ มีและไม่มีคนอื่นที่ไม่ใช่บุตร (ร้อยละ 3.21 ในเพศหญิง และร้อยละ 2.90 ในเพศชาย)

สุขภาพร่างกาย มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ในรูปแบบการอยู่อาศัยต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ที่อยู่คนเดียวมีสุขภาพดีมากกว่าสุขภาพไม่ดี (ร้อยละ 48.77 สุขภาพดี และร้อยละ 39.57 สุขภาพไม่ดี) และรูปแบบการอยู่อาศัยอื่น ๆ ที่ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ที่มีสุขภาพดีมากกว่าสุขภาพไม่ดี ได้แก่ อาศัยอยู่กับพ่อ/แม่ มีและไม่มีคนอื่นที่ไม่ใช่บุตร ขณะที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตร มีและไม่มีคนอื่นนั้นมีสุขภาพร่างกายไม่ดีมากกว่าสุขภาพดี (ร้อยละ 43.74 สุขภาพไม่ดี และร้อยละ 36.97 สุขภาพดี) เช่นเดียวกับรูปแบบการอยู่อาศัยกับญาติและอาศัยอยู่กับคนที่ไม่ใช่ญาติ

ตาราง 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบต่าง ๆ

คุณลักษณะ ทั่วไป	รูปแบบการอยู่อาศัย					รวม	χ^2
	อาศัย อยู่คน เดียว	อาศัยอยู่ กับบุตร มีและไม่มี คนอื่น	อาศัยอยู่กับ พ่อ/แม่ มี และไม่มีคน อื่นไม่ใช่ บุตร	อาศัย อยู่ กับ ญาติ	อาศัยอยู่ กับคน ไม่ใช่ ญาติ		
เพศ							97.839***
ชาย	59.06	29.89	2.90	7.61	0.54	552 (100.00)	
หญิง	30.82	49.76	3.21	15.73	0.48	623 (100.00)	
สุขภาพร่างกาย							13.500**
สุขภาพไม่ดี	39.57	43.74	2.50	13.52	0.67	599 (100.00)	
สุขภาพดี	48.77	36.97	3.70	10.21	0.35	568 (100.00)	

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ผู้สูงอายุหญิงที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสมีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้สูงอายุชาย จากการศึกษานี้ของ Haskey and Lewis (2006) พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมักดูแลตัวเองได้ดีกว่าและต้องการให้มีคนดูแลในรูปแบบเต็มเวลาน้อยกว่า อีกทั้งประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันและการแต่งงานเปลี่ยนไปตามอายุ (Lewin, 2017) ทั้งนี้หากเปรียบเทียบจากปรากฏการณ์รูปแบบการอยู่อาศัยอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้น ความมีอิสระจากความไม่เท่าเทียมกันทางเพศเกี่ยวกับบทบาทในครัวเรือนและการดูแลสุขภาพมีความสำคัญกับผู้สูงอายุหญิงมากกว่า

ผู้สูงอายุชาย (Karlsson & Borell, 2002; Upton-Davis 2012) ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับมัธยมตอนปลาย/สูงกว่ามีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียน เช่นเดียวกับความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (LAT) มักแพร่หลายและมีโอกาสเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีการศึกษาสูง เนื่องจากบุคคลที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะมีงานทำซึ่งอาจต้องมีการเดินทางและเคลื่อนย้ายไปทำงานในสถานที่ต่าง ๆ (Regnier-Loilier & Vignoli, 2018; Haskey & Lewis 2006; Coulter & Hu, 2017; Castro-Martin, et al., 2008) และอาจเป็นไปได้ว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงเป็นผู้ที่มีรายได้สูงจึงเป็นผู้ที่มีทรัพยากรเพียงพอมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย เนื่องจากความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่จำเป็นต้องมีทรัพยากรทางการเงินที่เพียงพอในการดูแลครัวเรือนที่แยกจากกัน (Upton-Davis, 2012) ซึ่งรูปแบบการอยู่อาศัยแบบแยกกันอยู่กับคู่สมรสมีปรากฏการณ์เดียวกันกับรูปแบบการอยู่อาศัยด้วยกันแบบแยกกันอยู่ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง ทั้งนี้ผลลัพธ์ของระดับการศึกษามีผลต่อสถานะการทำงานในปัจจุบันของผู้สูงอายุที่ทำให้ยังคงทำงานและอาจมีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่คนละครั้วเรือนกับคู่สมรส ขณะที่ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นของผู้สูงอายุมีผลดีในการลดความเสี่ยงของความเปราะบางทางสุขภาพ (ศุทธิดา ชนวนวัน และคณะ, 2563) ที่อาจทำให้ยังคงมีผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่

อีกทั้ง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาสที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรสสูงกว่าผู้ที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ Coulter and Hu (2017) เกี่ยวกับความตั้งใจในการอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่และการอยู่ร่วมกันในอังกฤษ ที่พบว่าโอกาสในการแต่งงานหรืออยู่ร่วมกันกับการอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้นเกิดขึ้นในเขตเมืองน้อยกว่าในเขตชนบท เนื่องจากผู้คนมีการย้ายออกจากพื้นที่เขตเมืองเพื่อไปอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบชนบทมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะบริบทของการพัฒนาและการโยกย้ายถิ่นฐานภายในประเทศที่แตกต่างกันและการขยายตัวของเศรษฐกิจสูง ซึ่งแตกต่างจากบริบทของประเทศไทยมีการกระจุกตัวของเศรษฐกิจในพื้นที่เขตเทศบาลเป็นหลักทำให้รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุแยกกันอยู่กับคู่สมรสมีโอกาสมากกว่านอกเขตเทศบาล ทั้งนี้การที่บุตรอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับผู้สูงอายุสามารถช่วยลดโอกาสของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส ขณะที่การมีบุตรอาศัยอยู่นอกครัวเรือนเพิ่มโอกาสที่จะทำให้ผู้สูงอายุแยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งหากพิจารณาจากผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่นั้น (LAT) มีสาเหตุมาจากการความรับผิดชอบที่มีต่อบุตรเพื่อรักษาความสัมพันธ์ (Lewin, 2017; Regnier-Loilier, 2009) อีกทั้งผู้สูงอายุที่มีบุตรเพิ่มความน่าจะเป็นที่จะมีความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่มักมีบุตรเป็นแกนกลาง เนื่องจากผู้สูงอายุที่มีบุตรอาจได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุตร (De Jong Gierveld, 2004; Upton-Davis, 2012) ดังนั้นทั้งสองรูปแบบมีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยมีบุตรเป็นแกนกลางที่ทำให้ผู้สูงอายุ

แยกกันอยู่กับคู่สมรส แม้ว่าสถานภาพสมรสจะแตกต่างกันโดยที่ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสกันยังคงสมรสกันอยู่แต่ความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ไม่มีสถานภาพสมรสกัน

นอกจากนี้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม และสุขภาพ พบว่าผู้สูงอายุที่มีงานทำจะลดโอกาสของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (LAT) เพราะการมีงานทำเป็นหนึ่งเหตุผลที่ทำให้ต้องอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่เช่นเดียวกับกลุ่มที่มีการศึกษาสูง (Reimondos et al., 2011) ขณะเดียวกันจากการศึกษาของ Lewin (2017) การทำงานไม่มีผลต่อผู้สูงอายุในความสัมพันธ์อยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ หากแต่มีผลต่อกลุ่มอายุที่น้อยเท่านั้น เนื่องจากการทำงานมีผลดีต่อความตั้งใจที่จะอยู่ร่วมกันที่บ่งบอกถึงความพร้อมทางการเงินในการสร้างครอบครัว กล่าวโดยสรุปได้ว่าผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานอยู่มีโอกาสลดลงที่จะแยกกันอยู่กับคู่สมรส แสดงถึงความสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (Active Aging) อาจเพราะผู้สูงอายุยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องทำมาหากิน ทำให้คู่สมรสต่างฝ่ายต่างต้องการดูแลและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน และประเด็นสุดท้ายคือ ปัจจัยทางสุขภาพ แม้จะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมาของผู้สูงอายุที่มีรูปแบบอาศัยอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (LAT) อาจมีสุขภาพที่ดีโดยทั่วไป (Upton-Davis, 2012) อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วสุขภาพเป็นปัจจัยที่ต้องได้รับการดูแลและระมัดระวังโอกาสในการเกิดความเจ็บป่วยหากผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสเป็นผู้ที่อาศัยอยู่คนเดียว เพราะประชากรสูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว ประชากรกลุ่มนี้ถูกนิยามว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความเปราะบาง เพราะเป็นวัยที่สุขภาพร่างกายย่อมเสื่อมถอยไปตามอายุที่สูงขึ้น ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มที่ต้องการการดูแล ทั้งจากครอบครัว รัฐ และชุมชน (ศุทธิดา ขวนวัน และคณะ, 2563)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเพศและสุขภาพร่างกายกับรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบต่าง ๆ

ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่และอาศัยอยู่กับบุตรมีหรือไม่มีคนอื่นนั้น ส่วนใหญ่มีสุขภาพร่างกายไม่ดีและมีสัดส่วนเป็นผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย อาจเพราะบุตรสามารถช่วยเหลือสนับสนุนการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและผู้สูงอายุเองยังสามารถช่วยเหลือบุตรในการดูแลบุตรหลาน หรือที่พักอาศัยของบุตรอยู่ใกล้กับโรงพยาบาลและสถานบริการพยาบาลที่มีความสะดวกในการเดินทางจึงทำให้ผู้สูงอายุแยกกันอยู่กับคู่สมรส และรูปแบบการอยู่อาศัยคนเดียวตามลำพังมีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพศชายมากกว่าผู้สูงอายุเพศหญิง ซึ่งแตกต่างไปจากการศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยทั่วไปของประเทศไทยมักพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่า เนื่องจากปัจจัยทางอายุคาดเฉลี่ยที่แตกต่างกัน (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2558) นอกจากนี้

อาจเป็นไปได้ว่า ผู้สูงอายุเพศชายที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่กับคู่สมรสในรูปแบบการอยู่อาศัยคนเดียวตามลำพังนั้นจะมีสุขภาพที่ดี เพราะจากการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินสุขภาพด้วยตนเองของผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาสน้อยที่จะประเมินสุขภาพตนเองดี เพราะลักษณะทางชีววิทยาและแนวโน้มที่จะยอมรับความเจ็บป่วยหรือบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันทำให้เพศหญิงมีความเสี่ยงต่อการประเมินสุขภาพตนเองที่ไม่ดีมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย (Idler & Benyamini, 1997; Pothisiri & Quashie, 2018) แต่อย่างไรก็ตาม อาจต้องมีเฝ้าระวังดูแลสุขภาพอย่างใกล้ชิดเพื่อลดโอกาสความเสี่ยงต่อความเปราะบางทางสุขภาพและเหตุการณ์ฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศชายที่มีโอกาสอาศัยอยู่คนเดียวตามลำพังทั้งที่มีคู่สมรสและหรือบุตร

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาความสัมพันธ์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ของกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย เมื่อนำมาผนวกการอธิบายกับแนวคิดเส้นทางชีวิต (Life course) และแนวคิดวัฏจักรครอบครัว (family life cycle) พบว่าเส้นทางชีวิตของผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาและเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามาในช่วงชีวิต ซึ่งบทบาทของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่เกิดการเปลี่ยนแปลงของบทบาทหน้าที่ (trajectories) จากในช่วงเวลาหนึ่งทั้งคู่ให้การดูแลซึ่งกันและกัน แต่ต้องมีคนหนึ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงสถานะสู่การอยู่คนเดียวและจำเป็นที่จะต้องดูแลตนเองมากขึ้น ขณะที่อีกคนจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายออกจากครัวเรือนเพื่อไปดูแลบุตร หลาน หรือพ่อแม่ในอีกครัวเรือน หรืออาจมีบทบาทเป็นผู้ถูกดูแลหากมีปัญหาทางสุขภาพ (transitions) ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงของบทบาทสถานะของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ ซึ่งจุดเปลี่ยนนี้เป็นผลมาจากบทบาทหน้าที่และความต้องการสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว และจากผลการศึกษาข้างต้นปัจจัยที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญในเส้นทางชีวิตของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่คือ การมีบุตรอาศัยอยู่นอกครัวเรือน ที่ถือเป็นโอกาสความน่าจะเป็นมากที่สุดของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส ซึ่งนำไปสู่การไม่มีผู้ดูแล/ดูแลตนเอง ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวเมื่อจำเป็นต้องแยกกันอยู่กับคู่สมรสจึงนำมาสู่ความเสี่ยงต่อความเปราะบางทางสุขภาพและจิตใจของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ หากพิจารณารูปแบบการอยู่อาศัยผู้มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ของกลุ่มผู้สูงอายุนั้นจะพบว่า รูปแบบครอบครัวมีขั้นตอนเพิ่มเติมขึ้นจากแนวคิด “วัฏจักรชีวิตครอบครัว” (family life cycle) ซึ่งได้ระบุขั้นตอนพัฒนาการไว้ 6 ขั้นตอนแต่เดิม โดยขั้นตอนสุดท้ายคือ เมื่อบุตรย้ายออกจากครอบครัว และทิ้งไว้ให้เข้าใจว่าพ่อแม่จะอยู่ด้วยกันไปจนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายจากกันไป อย่างไรก็ตาม ด้วยสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว วัฏจักรชีวิตครอบครัวไม่ได้สิ้นสุดเพียงในขั้นตอนที่ 6 หากแต่ยังมีรูปแบบขยายแบบแผนออกไปอีกตามเหตุการณ์สำคัญในชีวิต บทบาทสถานะทางสังคมในอดีต และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดของผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดวัฏจักรชีวิตครอบครัวแตกแขนงออกไปต่อจาก

รูปแบบการอยู่อาศัยเฉพาะคู่สมรสเท่านั้น เช่น รูปแบบการอยู่อาศัยอยู่คนเดียว การอาศัยอยู่กับบุตรเท่านั้น การอาศัยอยู่กับบุตรและคนอื่น ๆ และการอาศัยอยู่กับคนที่ไม่ใช่บุตร ทั้งนี้โอกาสของการย้อนกลับมาสู่ลักษณะครอบครัวเฉพาะสามีภรรยาที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของแต่ละบุคคลและสมาชิกในครอบครัว อย่างที่ทราบกันดีว่า หากผู้สูงอายุได้อาศัยอยู่กับคู่สมรส และ/หรือบุตรในครัวเรือน จะส่งผลที่ดีต่อผู้สูงอายุในการสนับสนุนการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจ รวมถึงไปปัจจัยทางด้านสังคมต่าง ๆ

ข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นำไปสู่การขยายขอบเขตของทฤษฎีเส้นทางชีวิต และทฤษฎีวิถีจักรครอบครัวที่ยังไม่ได้กล่าวถึงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์และรูปการอยู่อาศัยของคู่สมรสเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งมีความสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงรายละเอียดเพิ่มเติมของความเปราะบางของสังคมสูงวัยอันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มีความรอบคอบมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้สูงอายุที่มีงานทำจะลดโอกาสของการแยกกันอยู่กับคู่สมรส ปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีเกณฑ์กำหนดอายุการทำงานจนถึงอายุ 60 ปี ซึ่งหากมีการปรับเปลี่ยนขยายอายุการทำงานเป็น 65 ปี จะสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสแยกกันอยู่ลดลงและมีโอกาสการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันยาวนานมากขึ้น

2. ควรมีนโยบายการดูแลและเฝ้าระวังผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ซึ่งอาศัยอยู่คนเดียวตามลำพังและไม่มีผู้ดูแล ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง และสนับสนุนระบบการดูแลที่เหมาะสม รวมถึงการสร้างความผูกพันในชุมชนและเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นการเฝ้าระวังและลดช่องว่างของผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแล รวมถึงนโยบายส่งเสริมให้บุตรอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับพ่อ/แม่สูงอายุ เพื่อลดความเสี่ยงของความเปราะบางของผู้สูงอายุ

3. ปราบกฏการณ์ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแต่แยกกันอยู่กับคู่สมรสคนละครัวเรือน เป็นประเด็นสำคัญต่อบุตร ดังนั้นควรมีมาตรการลดหย่อนทางภาษีให้แก่บุตรเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุ นอกจากนี้มาตรการลดหย่อนทางภาษีในการดูแลพ่อแม่สูงอายุควรคำนึงถึงการอยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ดังนั้นในเรื่องมาตรการทางภาษีสามารถนำไปใช้เกี่ยวกับการปรับปรุงมาตรการทางด้านการคลังเพื่อความช่วยเหลืออย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพิ่มเติมหรือเจาะลึกเกี่ยวกับกลุ่มประชากรตัวอย่างด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลให้ครอบครัวมากขึ้น และการศึกษาถึงความแตกต่างของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพปัจจุบันสมรสแยกกันอยู่ในรูปแบบการอยู่อาศัยต่าง ๆ ว่ามีความแตกต่างทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจเหมือนหรือแตกต่างกันไปผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสอื่น ๆ ในรูปแบบการอยู่อาศัยที่เหมือนกันหรือไม่ เพื่อลดช่องว่างและเป็นแนวทางในการศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2558). *รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย.
- ศุทธิตา ขวนวัน และคณะ. (2563). *รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทยในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). *สรุปสำหรับผู้บริหารการสำรวจสุขภาพจิตกับประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Broese van Groenou, M., te Riele, S., & de Jong Gierveld, J. (2019). Receiving Support and Care in Older Age: Comparing LAT Relationships with First Marriages, Remarriages, and Cohabitation. *Journal of Family Issues*, 40(13), 1786–1807.
- Carter, B., & McGoldrick, M. (Eds.). (1989). *The changing family life cycle: A framework for family therapy* (2nd ed.). Boston, MA: Ally and Bacon.

- Castro-Martin, T., Dominguez-Folgueras, M., & Martin-Garcia, T. (2008). Not truly partnerless: Non-residential partnerships and retreat from marriage in Spain. *Demographic Research*, 18, 443–468.
- Coulter, R., & Hu, Y. (2017). Living apart together and cohabitation intentions in Great Britain. *Journal of Family Issues*, 38, 1701–1729.
- De Jong Gierveld, J. (2004). Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66, 236–243.
- Elder, G. H., Johnson, M. K., & Crosnoe, R. (2003). *The Emergence and Development of Life Course Theory*. In Handbook of Social Movements across Latin America (pp. 3–19). Handbook of Social Movements across Latin America.
- Haskey J. (2005). Living arrangements in contemporary Britain: having a partner who usually lives elsewhere and living apart together (LAT). *Population trends*, (122), 35–45.
- Haskey, J., & Lewis, J. (2006). Living apart together in Britain: Context and meaning. *International Journal of Law in Context*, 2, 37–48.
- Karlsson, S. G., & Borell, K. (2002). Intimacy and autonomy, gender and ageing: Living apart together. *Ageing International*, 27(4), 11–26.
- Knodel J., Prachuabmoh V., and Chayovan N. (2011). *The Changing Well-being of Thai Elderly: An update from the 2011 Survey of Older Persons in Thailand*. Chiang Mai: HelpAge International.
- Lei, X., Strauss, J., Tian, M., & Zhao, Y. (2015). Living arrangements of the elderly in China: evidence from the CHARLS national baseline. *China Economic Journal*, 8(3), 191–214.
- Lewin, A. C. (2017). Intentions to live together among couples living apart: Differences by age and gender. *European Journal of Population*, 34(5), 721–743.
- McCarthy, J. R., and Edwards, R. (2011). *Key concepts in family studies: Family Life Cycle and Life Course*. London: SAGE.

- Idler, E. L. and Y. Benyamini. (1997, March). Self-rated Health and Mortality: A Review of Twenty-seven Community Studies. *Journal of Health & Social Behavior*, 38(1): 21-37.
- Reimondos, A., Evans, A., & Gray, E. (2011). Living-apart-together (LAT) relationships in Australia: An overview. *Family Matters*, 87, 43–55.
- Regnier-Loilier, A., Beaujouan, É, & Villeneuve-Gokalp, C. (2009). Neither single, nor in a couple. a study of living APART together in France. *Demographic Research*, 21, 75-108.
- Régnier-Loilier, A., & Vignoli, D. (2018). The diverse nature of living apart together relationships: an Italy–France comparison. *Journal of Population Research*, 35(1), 1–22.
- Pothisiri, W., & Quashie, N. T. (2018). Preparations for Old Age and Well-Being in Later Life in Thailand: Gender Matters?. *Journal of Applied Gerontology*, 37(6): 783-810.
- Samanta, T., Chen, F., & Vanneman, R. (2015). Living Arrangements and Health of Older Adults in India. *Journals of Gerontology - Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 70(6), 937-947.
- Sereny, M. D., & Gu, D. (2011). Living Arrangement Concordance and its Association with Self-Rated Health Among Institutionalized and Community-Residing Older Adults in China. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 26(3), 239-259.
- Sereny, M. (2011). Living Arrangements of Older Adults in China: The Interplay Among Preferences, Realities, and Health. *Research on Aging*, 33(2), 172–204.
- Teerawichitchainan, B., Knodel, J., & Pothisiri, W. (2015). What does living alone really mean for older persons? A comparative study of Myanmar, Vietnam, and Thailand. *Demographic Research*, 515(48), 1329-1360.
- Turunen, J., Fransson, E., & Bergström, M. (2017). Self-esteem in children in joint physical custody and other living arrangements. *Public Health*, 149, 106–112.
- Upton-Davis, K. (2012). Living Apart Together Relationships (LAT): Severing intimacy from obligation. *Gender Issues*, 29(1), 25–38.

Yu, C. Y., Hou, S. I., & Miller, J. (2018). Health for older adults: The role of social capital and leisure-time physical activity by living arrangements. *Journal of Physical Activity and Health, 15*(2), 150-158.

Zhou, Z., Cai, L., Zhuang, M., Hong, Y. A., & Fang, Y. (2019). A longitudinal analysis of the association between the living arrangements and psychological well-being of older Chinese adults: the role of income sources. *BMC Geriatrics, 19*(1), 347.

ตารางภาคผนวก 1 แสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) ระหว่างตัวแปรอิสระต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่แยกกันอยู่กับคู่สมรส

No	ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	เพศ	1								
2	อายุ	-	1							
		.082**								
3	ระดับการศึกษาสูงสุด	-	-	1						
		.119**	.082**							
4	เขตที่อยู่อาศัย	-0.003	0.001	-	1					
				.201**						
5	บุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน	-0.005	.026**	-0.004	-	1				
					.040**					
6	ที่อยู่ของบุตรนอกครัวเรือน	-0.009	-	.077**	-	-	1			
			.072**		.021**	.021**				
7	รายได้เฉลี่ยต่อปี	-	-	.211**	-	-	.075**	1		
		.078**	.196**		.066**	.036**				
8	การมีงานทำ	.148**	.358**	.105**	-	.053**	-	-	1	
					.099**		.053**	.312**		
9	สุขภาพร่างกาย	-	-	.146**	-	-0.006	.051**	.174**	-	1
		.060**	.202**		.037**				.198**	

หมายเหตุ : * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01